

DOKTORI ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

Takács László

„*At te nocturnis iuvat inpallescere chartis*”
(Persius, *Satirae*, 5, 62)

—
Egy sztoikus filozófus és irodalomkritikus Nero udvarában

Lucius Annaeus Cornutus élete és művei

BUDAPEST

2020

1.

L. Annaeus Cornutusnak neve sok esetben még a császárkori Róma irodalmának vagy történelmének kutatói számára sem cseng túlságosan ismerősen, az életére vonatkozó ókori testimoniumok ugyanis rendkívül töredékesek, műveinek nagy része pedig – az egyetlenként fennmaradt *Compendium Theologiae Graecae* című, a sztoikus filozófián nyugvó allegorikus istenvilág-értelmezése kivételével – elveszett, vagy csak kevés és nagyon szűkszavú fragmentumból ismeretes. Pedig Cornutus a maga korának szellemi életében föltehetően jóval jelentékenyebb szerepet játszott, mint azt a rá vonatkozó utalások, a tőle fennmaradt töredékek alapján első pillantásra föltételezhetnénk. Filozófusként a sztoicizmus tanaiba vezette be azokat az előkelő ifjakat, akiket családjuk a kezeire bízott. Kora irodalmának legkiválóbb költői közül (legalább) kettő – minden bizonnyal – a tanítványa volt: Persius, a satíráköltő és Lucanus, akinek *Pharsalia* című eposza maradt ránk. Az előbbi ókori életrajza, az ún. *Vita Persii de commentario Probi Valeri sublata* adatai alapján eléggé világos képet kapunk arról, milyen társadalmi-politikai és szellemi környezet vette körül Cornutust, kik voltak azok, akikhez – szabados létére – szorosabb kapcsolat fűzte. Ennek, a kor irodalmi életének rekonstruálásához rendkívül fontos életrajznak az elemzése alapján bizonyossággal állítható, hogy Cornutus más Nero-kori sztoikusokhoz hasonlóan elsősorban filozófia-tanításból élt, de föltehetően arisztokrata körök számára afféle tanácsadó szerepet is betöltött, mint kora híres sztoikus filozófusa, Musonius Rufus.

Cornutus sorsát azonban nagyban befolyásolta, hogy az *Annaea gens* szabadosa volt (legvalószínűbb, hogy a legifjabb Annaeus-fivéré, Meláé), amely család Nero kora egyik befolyásos, „aulikus” *nemzetség*-ének nevezhető. Mindez azt eredményezte, hogy Cornutus lehetőséget kapott Nero közvetlen környezetébe jutni. Cassius Dio töredékesen fennmaradt történeti műve egyik részlete legalábbis azt bizonyítja, hogy Cornutus véleményét irodalmi kérdésekben még maga a császár is kikérte. Amikor az uralkodó előadta tervét egy négyszáz énekből álló Róma-eposz megírásáról és elképzelésével kapcsolatban a

sztoikus filozófus és irodalomkritikus véleményét kérdezte, válasza azonban, amelyben nem hallgatta el félelmét, hogy egy ekkora terjedelmű alkotás túlságosan hosszú lenne, megpecsételte a sorsát: a megsértődött császár száműzetéssel sújtotta.

A Cornutusra vonatkozó testimoniumok mellett igen tanulságosak elveszett műveinek fragmentumai is. Teljes egészében ránk maradt allegorikus istenvilág-értelmezése ugyan némi figyelmet mindig biztosított számára a filozófiatörténészek és a filológusok részéről (ez a figyelem az elmúlt évtizedek sztoicizmus iránti érdeklődésének megélnkülésével még növekedett is, hiszen csak nemrég jelent meg e mű első olasz, német és angol fordítása), töredékesen fönmaradt munkái közül azonban csak feltételezett Vergilius-kommentárjának szenteltek nagyobb teret, de ennek esetében is rendkívül korlátozott volt a vizsgálódás horizontja. Céломul tehát azt tűztem ki, hogy a föllelhető testimoniumok elemzése révén rekonstruáljam Cornutus életének legfontosabb mozzanatait, Rómában töltött éveinek jellemzőit, társadalmi-politikai és irodalmi-filozófusi kapcsolatait, tanári működésének kitapintható sarokpontjait. Ehhez óhatatlanul szükséges volt a testimoniumok alaposabb vizsgálata. Közülük kiemelt figyelmet szenteltem a már említett ókori Persius-életrajznak, amely – ellentétben egyesek véleményével – megbízható forrásokra támaszkodik, szövegében azonban annyira romlott, hogy értelmezése egyben az egész szöveghagyomány áttekintését követeli meg. A szöveg megtisztítása azért is volt eminens követelmény, mert a századokon át kritika nélkül átvett hibás olvasatok nem kevés esetben téves hipotézisek egész sorához szolgáltattak kiindulópontot. Az egyik későbbi betoldásnak minősített mondat ugyanis *tragicus*-nak nevezi Cornutust, ami alapján többen is úgy gondolták, hogy a sztoikus filozófus a szerzője a Seneca neve alatt hagyományozott *Octavia* című *fabula praetextata*-nak. S ugyanilyen félreértelmezésekhez vezetett az is, hogy az életrajz egy másik nehezen értelmezhető helye alapján Cornutus volt az, aki megpecsételte Persius ifjúkori műveinek sorsát, noha a szöveghagyomány egyáltalán nem igazol efféle következtetést. Az életrajz későbbi kiadói mégis kritika nélkül vették át egy

kora-újkori filológus tetszetős, de inkább a párhuzamos költői topológia, mintsem a hagyományozott szövegváltozat jegyében született *coniectura*-ját.

Az ókori Persius-életrajzzal kapcsolatban elmondottak igazak a csak töredékesen fennmaradt művekre is, s a helyzetet tovább nehezíti, hogy ezeket a műveket általában anélkül tárgyalták, hogy megpróbálták volna rekonstruálni a költő életrajzát, filozófiájának csomópontjait, és kísérletet sem tettek a művek kronológiájának megállapítására. Ezzel szemben a legtöbb esetben kétség nélkül vettek át romlott szöveg-hagyományon, vitatható hipotéziseken, közkeletű hiedelmeken, vagy tetszetős, de alaptalan kijelentéseken alapuló megállapításokat. Bár az utóbbi évtizedekben örömteli módon megszorodtak a Cornutusszal foglalkozó publikációk, az itt megfogalmazott kritika igaz az újabb szakirodalomra is, hiszen akit a filozófus sztoicizmusa és allegorikus istenvilág értelmezése érdekel, általában kevés figyelmet fordít a Vergiliusszal foglalkozó mű töredékeire, vagy nem teszi mérlegre az életére vonatkozó testimoniumokat, míg a Vergiliusszal és az ókori Vergilius-kritikával foglalkozók nem, vagy alig foglalkoznak a *Compendium Theologiae Graecae*-vel. Így fordulhat elő, hogy bő évszázada újra és újra találkozhatunk azzal a megállapítással, hogy Cornutus filozófiai műveit görögül, grammatikai és rhétorikai műveit pedig latinul írta, noha semmi sem szól amellett, hogy akár a grammatikát, akár a rhétorikát elválasztotta volna a filozófiától, hiszen a sztoikus filozófia ezeket a területeket is a logika részének tekintette. Az efféle sommás megállapítások sorát pedig még hosszan lehetne folytatni.

Végső céлом tehát egyértelműen az volt, hogy a szóba jöhető források tüzetes vizsgálata révén – ami bizonyos esetekben egyenesen a szöveg-hagyománynak a tanulmányozását is jelentette – olyan egységbe rendezzem az Annaeus Cornutusra vonatkozó ismereteinket, ami sokkal megbízhatóbb az eddig róla kialakított képzeteknél, s az így valószínűsített életrajz alapján helyezem új megvilágításba főként irodalomkritikusi működését és a Vergilius-kritikához kapcsolható írásait. Ennek következtében az életrajz rekonstrukciója és a fennmaradt fragmentumok, illetve a *Compendium Theologiae Graecae*

bemutatása és értelmezése szorosan egybefonódik. Hol egy testimonium szolgál döntő adalékkal egy fragmentum megértéséhez, hol az ellenkezője történik. Mindezek ellenére mégis azt gondolom, a sok mozaikdarab rendezgetése minden korábbinál hitelesebb képet mutat a filozófusról, miközben világossá teszi azt is, milyen továbbgondolásra, további vizsgálódásra érdemes aspektusai vannak Cornutus torzóként is jelentősnek nevezhető életművének.

2.

Módszerek

Értekezésem módszereiben a klasszika-filológia általánosan használt elemzési gyakorlatát követi. Mindenekelőtt szövegelemzésre és szövegértelmezésre épül. A kiindulási alapot jelentő szövegek Cornutus fönmaradt művén kívül azok a fragmentumok, amelyek kapcsolatba hozhatók vele, akár életére vagy műveire vonatkozó testimoniumként, akár műveiből származó töredékeként. Ezeknek a szövegeknek egy része számos szövegkiadásban hozzáférhető, mert – mint például Persius ókori életrajza – vagy olyan szerzőhöz kapcsolódik, aki az egyetemi stúdiumokban is szerepel, vagy olyan műben maradt ránk, amely elengedhetetlen segédanyag a római aranykor legnagyobb költője, Vergilius műveinek tanulmányozásához (Vergilius-kommentárok). A szövegek egy kisebb hányadát képezik azok a fragmentumok, amelyek késő-ókori vagy bizánci szerzőktől származnak, s kevésbé állnak az ókortudomány érdeklődésének homlokterében. A szövegek nagy része esetében megbízhatónak tűnő szövegkiadások állnak rendelkezésünkre, de sokszorosan romlott szövegek esetében feltétlenül szükséges a hagyomány kritikai vizsgálata. Különösen igaz ez az egyik fő forrásnak nevezhető *Vita Persii* esetében, amely sok esetben szinte érthetlenségig torzult formában hagyományozódott. E szöveg esetében vizsgálódásom egészen a kézirati hagyomány áttekintéséig folytatódott. Eredetiben és másolatban számos kódex szövegét tanulmányoztam, és – bár ezt nem építettem be teljes egészében jelen dolgozatomba – elkészíttem a szöveg új,

javított változatát: összességében mintegy harminc kódex szövegváltozatát véve figyelembe. A hagyományozás történetének áttekintése számos tanulsággal járt: az eddigi kiadások hibája volt, hogy kevés és egymásból eredeztethető szövegekre épült a rekonstrukció, illetve komoly kritika nélkül épültek be szellemesnek tűnő, de alá nem támasztott változtatások a szövegbe. A részletes bemutatástól azonban jelen értekezés keretei között eltekintettem, mivel korábban önálló monográfiában tárgyaltam a *vita* szövegét.

(A *Vita Persii* még egyszerű problémának tekinthető, hiszen a szöveg nem túlságosan hosszú, így viszonylag gyorsan áttekinthetők a változatok, noha Persius középkori népszerűsége miatt a szatírákat tartalmazó kódexek száma meghaladja a 600-at, s ezek jelentős részében olvashatjuk a *Vita Persii*-t, vagy egy (olykor több) rövidebb életrajz-változatot. Ezek a középkori átdolgozásoknak tekinthető életrajzváltozatok kora-középkori szerzőkre vezethetők vissza. Tartalmaznak ugyan Cornutusra vonatkozó adatot, ám ezek olyan kompilációknak tekinthetők, amelyeknek nincs a filozófus életével vagy műveivel kapcsolatban figyelembe vehető adata. Ezek egyik jellegzetes vonása, hogy Cornutus helyébe Caesius Bassust helyezik, aminek még Persius szatíráiban sem találjuk magyarázatát.)

Nehezebb a helyzet a középkori Persius-kommentárokkal, amelyek szintén tartalmaznak néhány Cornutushoz kapcsolható adatot. Közülük is kiemelt jelentőségű az ún. *Commentum Cornuti*, amely föltehetően egy ókori Persius-kommentár Karoling-kori átdolgozása, kiegészítése. Ezeknek a kommentároknak a szöveghagyománya független a *Vita Persii*-étől, amit éppen azért szükséges leszögezni, mert a kutatás sok esetben hajlamos azonos szinten kezelni a különböző eredetű és hitelességű szövegeket, s középkori kompilációk sok esetben az ókori textusok rangjára emelkednek.

Más szövegek esetében a szöveghagyomány vizsgálatára nem nyílt lehetőségem, ám ezek esetében többnyire megbízható szövegkiadások állnak a rendelkezésünkre. Ebből a szempontból mindenképpen meg kell említeni az ókori Vergilius-kommentárokat, amelyek Cornutus Vergiliusról írt műve legtöbb töredékét megőrizték. Az egyik legfontosabb közülük, a *Scholia*

Veronensia néven emlegetett palimpsestus-kódexben fennmaradt kommentár-töredék. Ezt a szöveget eddig többen is kiadták (legutóbb 1999-ben Claudio Baschera), de a kódex szövege annyira nehezen olvasható, hogy a kiadók sok esetben – olykor Cornutushoz is kapcsolható részletek esetében is – egymásnak ellentmondó szöveget javasoltak. Más Vergilius-kommentárok esetében éppen a hatalmas anyagmennyiség okoz gondot. Bár Thilo és Hagen Servius-kiadása már klasszikusnak számít, éppen a harvardi kiadás megjelent kötetei és a vállalkozás későbbi félbe szakadása mutatja, mekkora szükség lenne a XIX. századi kiadás új szempontú revíziójára. E szövegben is bőven akad átgondolásra, javításra szoruló részlet, amelyet a szöveghagyomány új vizsgálata alapján lehetne javítani. Jelenleg azonban a kutatás kénytelen az *apparatus criticus*-okra támaszkodni, amelyeket a Servius-kommentárok esetében megbízhatónak ítélnünk, igaz, akad olyan részlet, amint arra értekezésemben is utalok, hogy az új összefüggések föltárása egyes helyeken az elfogadott olvasatok felülvizsgálatát tehetik szükségessé.

Más szövegek esetében a szöveghagyomány egységesnek tekinthető, noha az is világosan látszik, hogy a római eseménytörténet ókori összefoglalásainak hagyományozása szintén rendkívül problematikus, s még számos tisztázásra váró kérdést rejteget.

Ezen túlmenően támaszkodtam azokra a monográfiákra, tanulmányokra, amelyek az utóbbi időben jelentek meg és témájukban az értekezés tárgyához kapcsolódnak. Bizonyos esetekben megelégedtem azzal, hogy az utóbbi éveknek, évtizedeknek a szintézis-igényével föllépő műveire utaljak. Széles körben tapasztalható ugyanis az ezredforduló óta az a törekvés, hogy az ókori irodalom (de más részdisciplinákra is vonatkozik ez) egy-egy szerzőjéhez, műfajához vagy filozófiai iskolájához ún. *companion*-ok készüljenek, amelyek összegzik a kutatás legfontosabb eredményeit, s egyben utat mutatnak a további kutatás számára is. Ahol ilyen művel találkoztam (pl. Ziolkowski és Putnam *The Virgilian Tradition* című terjedelmes munkája), ott ezekre az összefoglalásokra támaszkodtam, ezek

ugyanis (általában) kellő útmutatással szolgálnak egy-egy probléma előtörténetével kapcsolatban.

3.

Eredmények

A római ezüstkorról foglalkozó eddigi tanulmányaimnak célja az volt, hogy a Nero-kor irodalomtörténetének tisztázatlan pontjait megpróbáljam új megközelítésben vizsgálni, s olyan összefüggések föltárására törekedtem, amelyek nem csak egyes alkotók kapcsán módosíthatnak bizonyos korábbi álláspontokon, hanem új megvilágításba helyezhetik az egész korszakot. Ezeknek a vizsgálódásnak az egyik kiindulópontja Cornutus volt, aki már első pillantásra is jelentősebb személynek tűnt, mint ahogy azt a rá vonatkozó megjegyzések alapján gondolhatnánk. Rajta keresztül vált világossá, hogy a Nero-kor írói, költői, politikusai közötti kapcsolatrendszer rendkívül bonyolult, s feltérképezésükkel közelebb juthatunk azokhoz az esztétikai, filozófiai, vagy egyszerűen csak emberi mozgatórugókhoz, amelyek egy-egy korabeli alkotó életére és művére is hatással lehetnek. Ez alapján vált világossá, mennyire fontos tisztázni Cornutus szellemi, társadalmi kapcsolatait. A filozófus életének efféle komplexitásában való vizsgálatára már történt kísérlet, ezek azonban sok esetben túlságosan is hipotetikus megállapításokon nyugodtak, s számos részkérdéssel nem foglalkoztak. Így aztán a *Vita Persii* keletkezési idejének valószínű meghatározásán, illetve a *de commentario sublata* enigmatikus vonatkozásainak megvilágításán túl azt tartom egyik legfontosabb eredményemnek, hogy sikerült a szöveg vitatott helyeinek és utalásainak, egyáltalán az egész szöveg szellemiségének olyan magyarázatát adni, amely választ ad az életrajz eddig nehézkesen értelmezett részleteire. Ez odáig vezet, hogy az ezüstkori irodalomtörténet egy olyan részletére hívjuk fel a figyelmet, amely eddig elsikkadt. Kevés szó esett ugyanis arról, hogy a Nero uralkodásának első, felhőtlen időszakában Rómában tanult az a Quintilianus, aki később kánonteremtőként fontos szerepet játszott abban, hogy kiket tartottak olvasásra érdemes szerzőknek

a rómaiak. A mozaikdarabok összerendezéséből kiderül, hogy a szónok és a szatíráköltő már az ötvenes években ismerték egymást, s bár ismeretségükről közvetlen bizonyíték nem tanúskodik, közvetett utalások alapján bizonyos, hogy ismerniük kellett egymást, az *Institutio oratoria* Persiusra vonatkozó értékeléséből pedig az is kiderül, mennyire elismerően vélekedett Quintilianus a fiatalon elhunyt költőről.

Ezen túlmenően fontosnak tartom Cornutus művei kronológiájának föllállítását, amelynek két sarokpontja van: egyfelől nagyon valószínű, hogy allegorikus istenvilág-értelmezését (*Compendium Theologiae Graecae*) nem római környezetben, nem római olvasóknak írta, s ezért sem véletlen, hogy egyértelmű visszhangját nem leljük sem ennek, sem más görög nyelvű művének a római irodalomban. Míg azonban fennmaradt művét fiatalkorára gondolom datálni, addig a római irodalomban legnagyobb hatású munkáját, Vergiliushoz írt könyveit későbbi, már a hatvanas években írt alkotásának tartom, amelynek éppúgy megvoltak a politikai vonatkozásai, mint istenvilág-értelmezésének. A fragmentumok alapján ugyanis világosan kibomlik az a tendencia, hogy a korabeli politikának is kedveskedjék értelmezésével a filozófus-szerző. Ennek a törekvésnek a kibontása azért rendkívül fontos, mert egyfelől cáfol korábbi föltételezéseket, illetve tévhiteket, mint például azt, amely a Piso-féle összeesküvés egyik résztvevőjének és áldozatának tartotta Cornutust, másrészt magyarázatot ad néhány testimonium eddig csak nehezen és következtetlenül értelmezett utalására.

A testimoniumok és a fragmentumok tanulmányozásából végül világosan kirajzolódik az a pálya, amelyet Cornutus bejárt. A sztoikus filozófia tanáráként oktatási tevékenysége minden valószínűség szerint felölelte azokat a területeket, amelyeket a sztoikusok a filozófia körébe soroltak, írói munkássága azonban nem terjedt ki valamennyi részterületre, hanem szinte majdnem teljes egészében a logikára összpontosult. Kivételt csupán az allegorikus istenvilág-értelmezés jelent, de még azt sem lehet teljesen elszakítani a grammatikától, és általában a nyelvvel kapcsolatos sztoikus fölfogástól, mert annak alapját is az etimológia képezte, amely szintén filozófiai iskolája nyelvről,

illetve a szavak eredetéről vallott felfogásáról tanúskodik. A Cornutusról a későbbi korokban kialakított kép éppen emiatt vált homályossá. Szemléletmódja annyira mélyen gyökerezett a nyelv vizsgálatában, hogy tevékenysége már-már *grammaticus*-nak mutatta. De nem volt az, csak római kortársainál jóval nagyobb figyelmet szentelt azoknak a kérdéseknek, amelyek a korai sztoikus filozófusok műveiben játszottak kiemelt szerepet, legfőképpen Chrysipposéiban. Több szempontból is megbízhatónak bizonyul éppen ezért a Cassius Dio-töredékként megőrzött történet, amely szerint a korai Sztoa legmeghatározóbb filozófusának az utánzásával vádolták meg Cornutust. Ez valóban megkülönböztető jegye volt Cornutus filozófusi elköteleződésének: Chrysippos kedvelt témáival foglalkozott, ráadásul rávette Persiust is arra, hogy a sztoikus filozófus 700-nál is több könyvből álló életművét megvásárolja. Filozófiájának szoros kötődése a sztoikusok első generációjához bizonyára szerepet játszott abban, hogy távolságot tartott azoktól, akik kritikusan szemlélték a chrysipposi örökséget s inkább a középső Sztoa filozófusaival, Panaitiosszal és Poseidóniosszal rokonszenveztek (mint például Seneca), de a kor vezető filozófusával való távolságtartó viszonya Cornutus társadalmi-politikai kötődésének is lehetett a következménye. A Leptis Magna-i filozófus tanítványain, mindenekelőtt Persiuson keresztül ahhoz a sztoikus arisztokráciához kötődött, amely fokozatosan vált Nero uralkodásának ellenzőjévé, a császári politika egyre határozottabb ellenzékévé. Cornutus hű barátjának, Persiusnak 62-ben bekövetkezett halála után föltehetően azzal szembesült, hogy egyik előkelő támaszának elvesztése őt magát is bizonytalan helyzetbe juttatta. Ennek a megváltozott helyzetnek a következménye az, hogy Cornutus annak a Silius Italicusnak ajánlotta Vergiliusról írt művének legalább egyik könyvét, aki a császár egyik leghűségesebb költőtársa és politikai támogatója volt. A főként a Vergilius-kommentárokban megőrzött fragmentumok ilyen összefüggésbe helyezése egészen más megvilágításban láttatja a művet és Cornutus irodalomkritikusi tevékenységét: kirajzolódnak azoknak a tendenciáknak a kontúrjai, amelyek már túl vannak a

sztóikus nyelvfilozófia, esztétika és poétika keretein, s egyértelműen a *Domus Aurea* irányába mutatnak.

Már korábban fölvetődött Cornutus esetében az, hogy esztétikai, irodalomkritikusi döntései mögött a politikai érdek is fölsejlett, amit különösen az I. szatíra 121. sorának megváltoztatása indokolt, de Vergiliusról szóló művét ebből a szempontból nem vizsgálták. Márpedig egyes töredékek nem egyszerűen árulkodnak az értelmezői szándékról, hanem világosan kirajzolják azt az ideológiát, amely Nero hatvanas évekbeli politikáját meghatározta. Cornutus ugyanis ahhoz a filozófus-társasághoz tartozott, amely meghívást kapott a palotába, hogy vitázva szórakoztassa a császárt. Ezekről a különböző iskolákhoz tartozó filozófusokról alig tudunk valamit, s e társaság tagjainak azonosítására még kísérlet sem történt, míg a Nero körül gyülekező költőkre jóval nagyobb figyelem irányult.

Reményeim szerint értekezésem számos ponton módosítja a Cornutusról általánosságban kialakult képet, miközben további irányok nyílnak meg a kutatás előtt, amely efféle kérdéseket is megfogalmazhat: Cornutus Chrysippos ihlette filozófiája (főként nyelvfilozófiája és irodalmi eszménye) milyen hatással volt Persius (és Lucanus) költészetére? Lehet-e azonosítani azokat a filozófusokat, akik a császár környezetéig jutottak? Vajon a filozófiai iskolák közötti, Nero kegyéért folytatott versengés is szerepet játszott-e a sztóikus arisztokrácia megsemmisítésére irányuló törekvésben, vagy abban, hogy Seneca az állam irányításából való visszahúzódása után írt *Erkölcsei levelei*-nek első negyedében minden levelében Epikuros egy-egy mondását idézi? etc.

Cornutus életének és műveinek új összefüggésekben való bemutatása talán ahhoz is közelebb visz, hogy ezekre a kérdésekre egykor majd érdemi választ adjunk.

4.

*A dolgozat témájához kapcsolódó publikációk jegyzéke**TANULMÁNYOK, MONOGRÁFIÁK:*

- Irodalmi élet a Nero-kori Rómában, Piliscsaba, PPKE BTK, 2003.
- Az Aetna leírása Vergilius és Silius Italicus eposzában, AntTan 42 (1998) 129–136.
- L. Annaeus Cornutus egyik töredékének története, AntTan 46 (2002) 127–139.
- The story of a fragment of L. Annaeus Cornutus, AAntHung 44 (2004) 35–46.
- L. Annaeus Cornutus és a kortárs költészet. – In: Hedypathetica, Tanulmányok a hellénisztikus irodalom köréből, szerkesztette Krähling Edit, Budapest, 2005, 319-334.
- A hellénisztikus irodalomeszmény Nero korában. – In: Hedypathetica, Tanulmányok..., 335-354.
- *Sero cognovit* - Persius és Seneca meg Quintilianus. – In: 101 írás Pusztai Ferenc tiszteletére, szerkesztette Mártonfi Attila, Slíz Mariann és Papp Kornélia, Budapest, 2006, 518-522.
- Szamárfülű delfin avagy *Auriculas asini quis non habet*, in: Ünnepi kötet Szörényi László 60. születésnapjára,
- Mit *nem* mondott Lucanus Persius költeményeiről, in: AntTan 51 (2007) 299-308.
- The Ancient Biography of Aules Persius Flaccus or the so-called *Vita Persii de commentario Probi Valeri sublata*, ACD 43 (2007) 183-187.
- Hellenismus und Philhellenismus im Kreis von Cornutus, in: Collection Latomus volume 305 – 2007 (éd. Yves Perrin) Éditions Latomus – Bruxelles p. 312-322. (Dirigée par C. Deroux et J. Dumortier-Bibauw.
- The Book Composition of Persius, AAntHung 49 (2009) 257-263.
- The Library of Persius, in: Neronia VIII, Bibliothèques, livres et culture écrite dans l’empire romain de Cèsar à Hadrien, Actes du VIIIe Colloque international de la SIEN (Paris, 2-4 octobre 2008) Collection Latomus, Volume 327, Yves Perrin (éd.) pp. 332-338.

- A Vita Persii de commentario Probi Valeri sublata, Krähling Edit (szerk.), Piliscsaba: Avicenna Közel-Kelet Kutatások Intézete, 2012, 222 p. (Studia Philologica)
- Bemerkungen zur Vergil-Kritik des L. Annaeus Cornutus – In: Fodor Pál, Mayer Gyula, Monostori Martina, Szovák Kornél, Takács László (szerk.) More MODOQUE: die Wurzeln der europäischen Kultur und deren Rezeption im Orient und Okzident: Festschrift für Miklós Maróth zum siebzigsten Geburtstag. Budapest: Argumentum Kiadó; MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2013, 167–174.
- (The Reconstruction of) Lucius Annaeus Cornutus' Commentary on Vergil, Aitia. Regards sur la culture hellénistique au XXIe siècle 2: <https://journals.openedition.org/aitia/2900>-<https://journals.openedition.org/aitia/2900>. (2018)
- A csoda (miraculum) a korai császárkor irodalomkritikájában, In: Tóth Orsolya (szerk.) Miraculum : A csodák szerepe és jelentősége az európai kultúrtörténetben, Debrecen, 79–88.
- Értelmezés-rétegek és relatív kronológia a Commentum Cornuti Persius első szatirájához tartozó magyarázataiban, In: Berta, Péter; Vizi, László Tamás (szerk.) A Magyarságotkutató Intézet évkönyve 2019, Budapest, 2020, 481–505.
- L. Annaeus Cornutus szerepe a Nero-kori Horatius-renaisszánszban, *Antikvitás és Reneszánsz*, 2020, 9–24.

RECENZÍÓK:

- Commentum Cornuti in Persium. Recognoverunt et adnotatione critica instruxerunt W. V. Clausen et J. E. G. Zetzel. Moraschii et Lipsiae in aedibus K. G. Saur, Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana, MMIV, 202 l., AntTan 50 (2006) 114-116.
- Anneo Cornuto, Compendio di teologia greca, (Testo Greco a fronte) Saggio introduttivo e integrativo, traduzione e apparati di Ilaria Ramelli, Milano 2003. 608 l., AntTan 50 (2006) 113-114.
- James E. G. Zetzel: Marginal Scholarship and Textual Deviance, *The Commentum Cornuti* and the early scholia on Persius, *Bulletin of the Institute of Classical Studies Supplement* 84, London 2005. 242 l., AntTan 51 (2007) 197-199.
- Stoici Romani Minori (Testi Greci e Latini a fronte). A cura di Ilaria Ramelli, Introduzione di Roberto Radice. Edizione Bompiani, Milano 2008, L+2632 o., AntTan 54 (2010) 98-100.

ELŐADÁSOK:

- *Cornutus und die Dichter seiner Zeit* (Klassizismus und Modernität, Szeged, 2003. szeptember)
- *Hellenismus und Philhellenismus im Kreis des Cornutus*, (Neronia VII, Athén, 2004. október)
- *Bemerkungen zur Vergilkritik des L. Annaeus Cornutus* (Antike Ästhetik, Poetik, Rhetorik und ihre Rezeption, Budapest, 2007. december)
- *The Library of Persius* (Neronia VIII, Párizs, 2008. október)
- *The Vita Persii de commentario Probi Valeri sublata and the Commentum Cornuti* (Masaryk University, Brno, 2009. május)
- *Vergil in the Domus Aurea* (Symposium Cumanum, Cuma, Villa Vergiliana, 2010. június)
- *Quintilian and Neronian Literature* (Literary Crossroads, Brno, 2010. szeptember)
- *Two Prosopographical Notes on Tacitus' Annals* (Piliscsaba, 2010. november)
- *A sztoikus hagyomány töredezettsége Nero korában* (XI. MÓK, Budapest, 2014. május)
- *A csoda a császárkori irodalomkritikában* (Debrecen, 2017. június)
- *Socratico, Cornute, sinu – Cornutus iskolája* (On-line konferencia, Debrecen, 2020. november)